

ровано около 560 тыс. охотников. Численность охотничьих животных в Украине существенно уступает европейским странам.

Ключевые слова: охотник, охота, охотничьи звери, вольеры, Европа, Украина.

Khoyetskyy P.B., Pokhalyuk O.M. Wildlife Management in European Countries

Current number of hunters in Europe amounts to over 8 million people. Most of them are registered in France, Spain, Great Britain, and Italy. As to ungulates in Europe's hunting areas, the hunters harvest largely animals such as *Capreolus capreolus*, *Cervus elaphus*, *Sus scrofa*, *Alces alces*, *Cervus dama*, *Rupicapra rupicapra* and other species. The effective game management in European countries is attributed to ethical hunting, captive breeding of game animals and birds, predators control, the absence of poaching game animals, science-based management of game animal populations, hunting tourism promotion and others. In Ukraine, nearly 560 thousand hunters are registered. The number of game animals in Ukrainian hunting grounds is insignificant and substantially concedes European countries.

Key words: hunter, hunting, game animals, enclosure, Europe, Ukraine.

УДК [636.08:639.1](437.6)

Ст. викл. І.І. Делеган, канд. с.-г. наук;

доц. І.В. Делеган, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У СЛОВАЧЧИНІ

Показано особливості організації ведення мисливського господарства у Словацькій Республіці. Наведено загальну характеристику мисливських угідь, динаміку чисельності й добування мисливських тварин за видами, віковою і статеву структурою, зазначено суми збитків, заподіяних мисливськими тваринами сільському і лісовому господарству, а також суми збитків у мисливському господарстві внаслідок загибелі тварин на шляхах транспорту. Словацький досвід організації охорони, відтворення і раціонального використання мисливських та інших видів дикої фауни заслуговує на особливу увагу в Україні, де є сприятливі природні умови для значного підвищення ефективності ведення мисливського господарства і збереження різноманіття тваринного світу.

Ключові слова: досвід організації ведення мисливського господарства, чисельність і добування мисливських тварин.

Словачина (офіційна назва – Словацька Республіка) розташована у Центральній Європі, загальна площа – 49 тис. км², чисельність населення – 5,4 млн осіб. Це переважно гірська країна, значна частина її території розташована в межах Західних Карпат. Рівнини переважно оброблені. Ліси займають понад 40 % території країни. Переважають широколистяні породи бук (31 %) і дуб (10 %), а з хвойних найбільше поширені ялина (29 %) і ялиця (9 %). Площа мисливських угідь країни (4,4 млн га), в 10,8 раза менша, ніж в Україні (47,3 млн га) [1, 2]. Мисливські угіддя розділені на 1859 ревірів (господарств). Пересічна площа одного ревіру становить 2401,2 га. Розміри і межі ревірів зазвичай стабільні, зафіксовані в натурі, нанесені на карти, введені у спеціальну загальнодержавну геоінформаційну систему, яка функціонує з 2008 р. і доступна для усіх громадян країни. Користувачами мисливських угідь (ревірів) є колективи товариства мисливців і рибалок – 67,5 %, юридичні та фізичні особи (здебільшого власники сільськогосподарських угідь) – 17,7 %, державні підприємства лісового господарства – 7,6 %, військово відомство – 3,7 %, громадські організації міських, сільських, церковних і приватних власників лісів –

3,5 % від загальної площі угідь. Найбільшу кількість користувачів об'єднує громадська організація мисливців і рибалок, які ведуть мисливське господарство на теренах 1332 (71,6 %) ревірів загальною площею понад 3,0 млн га. У користуванні юридичних і фізичних осіб знаходиться 359 (19,3 %) ревірів загальною площею 0,8 млн га. Державне лісове відомство, яке має 80 (4,3 %) ревірів через аукціони надає свої мисливські угіддя іншим користувачам. У подібний спосіб діють й інші власники мисливських угідь.

Упродовж мисливського сезону 2011/2012 рр. у Словащині полювало 38305 мисливців. Найбільшу кількість мисливців 32601 ос. (85,1 %) об'єднує товариство мисливців і рибалок, решта 5704 ос. – фізичні особи або члени інших організацій. Пересічно, на одного мисливця припадає близько 116 га мисливських угідь. Загальна кількість зареєстрованих мисливських собак становить 13657 ос., тобто один собака – на 3-х мисливців [2].

У структурі мисливських угідь переважають сільськогосподарські землі – 52,8 %, лісові становлять 44,8 %, водойми – 1,1 %, інші землі – 0,4 % та непридатні для проживання мисливських тварин угіддя – 0,9 % від їх загальної площі. Користування мисливськими угіддями платне. У сезон 2011/2012 рр. загальна сума орендної плати за користування мисливськими угіддями становила 1,9 млн євро, а пересічна орендна плата за один гектар мисливських угідь – 0,42 євро (від 0,24 до 0,81 євро).

Завдяки вдалій організації і належному рівню ведення мисливського господарства угіддя країни характеризуються значною чисельністю мисливської фауни. Більше цього – чисельність найцінніших у мисливському відношенні видів на кінець ХХ – початок ХХІ ст. виявляє виразну тенденцію до збільшення тоді, як в Україні навпаки – до зменшення.

Чисельність оленя лісового збільшилася від 40000 ос. у 2005 р. до 58106 ос. в 2011 р. (чисельність у 3,3 раза більша, ніж в Україні). У статевій структурі популяції переважають самиці – 40,9 %, самців – 37,6 %, а оленят – 21,5 %. Фактичний обсяг добування становить 22157 ос. (у 50-60 разів більше, ніж в Україні), що на 2783 ос. більше, порівняно з 2010 р. та на 12 % менше запланованого. Крім цього, 1534 олені загинули з різних причин, а 83 ос. – зловлені живими, з яких 42 ос. для розселення. Загалом чисельність популяції зменшилася на 23774 ос., що на 1446 ос. менше запланованого обсягу добування. У структурі впольованих звірів переважають самиці – 39,4 %, самців – 30,6 %, а оленят – 30 %. За результатами співвідношення добутих оленів, полювання спрямоване на зменшення і стабілізацію чисельності популяції. Цікаво, що 60 % оленів відстріляні в угіддях громадської організації мисливців і рибалок, а 21 % – в угіддях юридичних і фізичних осіб. За останні 10 років чисельність лані збільшилася в 2,1 раза і в 2011 р. сягнула 12831 ос., тоді як оптимальною вважається 8113 ос. У структурі популяції домінують самиці – 41,1 %, самців – 36,0 %, молодяку – 22,9 % [2, 3].

У процесі полювання в 2011/2012 рр. добуто 4984 ос. лані (в 70-80 разів більше, ніж в Україні), що становить всього 79,8 % від запланованого відстрілу. Поміж впольованих тварин було 42,6 % самиць, 26,0 % самців і 31,4 % молодих особин віком до 1 року. Упродовж останнього десятиріччя в 1,7 раза збільшила-

ся чисельність муфлона, яка у 2011 р становила 13883 ос. У структурі популяції 39,4 % самиць, 34,4 % самців і 26,1 % молодих особин. Фактичний обсяг добування в 2011/2012 рр. – 4353 ос. (в 50-60 разів більше, ніж в Україні), що становить всього 67 % від запланованого відстрілу. Чисельність популяції сарни європейської (козулі) за останнє десятиріччя збільшилася на 27,9 % і становить 110 943 ос., у тому числі 38,9 % самці, 38,8 % самиці і 22,3 % молодняк. За сезон 2011/2012 рр. добуто 23 658 ос., на 5,7 % більше, порівняно з 2010 р., але на 30 % менше від запланованого відстрілу. На зменшення чисельності сарни вплинули й інші чинники – загибель тварин (6444 ос.) і їх відловлювання (38 ос.) з метою розселення. Однак загальне зменшення чисельності популяції сарни залишилося на 11,0 % меншим за плановий показник її добування, а фактична чисельність на 13,5 % більшою за нормативну. Досягнення нормативної чисельності ускладнюється тим, що у процесі полювання добувають на 7 % більше самців, ніж самиць.

У 1969 р. в угіддях Словаччини обліковано 8400 ос. кабана, через 25-30 років його чисельність збільшилася у 2-3 рази, а в 2011 р. становила 37105 ос., що в 1,6 раза перевищує нормативну чисельність. Сучасна структура популяції така: 43 % поросят, 28 % підсвинків, 15 % дорослих самиць і 14 % дорослих самців. План відстрілу кабана у 2011/2012 рр. виконаний на 89 %, добуто 36390 ос., замість 40837 ос. Позитивним є те, що серед добутих тварин переважали молоді особини – 89,4 %, зокрема 36,7 % підсвинків і 52,7 % поросят, однак відстріл підсвинків на 14,2 % (1900 ос.) перевищив плановий показник, а відстріл поросят був на рівні 80 % від запланованого відстрілу. Впольованих поросят було 19180 ос., що на 4876 ос. менше їх планової кількості. У горах водиться скельниця, чисельність якої становить 931 ос. У сезон 2011/2012 рр. за спеціальними дозволами добуто 9 ос. [2].

Ситуація із зайцем істотно відрізняється від оленеподібних (копитних). Його чисельність упродовж останніх 10 років, утримуючись на рівні близько 200000 ос., зберігає тенденцію до зменшення. У 2011 р. обліковано 177747 зайців, що на 15 % менше, порівняно з 2001 р. У мисливському сезоні 2011/2012 рр. вполювали 13219 ос., на 1254 зайці менше, ніж у попередньому сезоні 2010/2011 рр. Фактичне добування зайця у процесі полювання становило всього 57,9 % від запланованого відстрілу. Крім цього, зловлено живими 2897 зайців, а кількість загиблих сягнула 4183 ос. Загальне зменшення чисельності популяції зайця становило 88,9 % від запланованого обсягу його добування і 11,4 % від чисельності. Через малу чисельність – 570 ос. – полювання на кролика дикого не проводилося [2].

У мисливському сезоні 2011/2012 рр. у Словаччині добуто 19492 ос. (66,0 % від чисельності) лисів, 1159 ос. (12,4 %) борсука, 417 ос. (4,1 %) куни лісової, 462 ос. (4,9 %) куни кам'яної, 132 ос. (4,5 %) тхора чорного, 107 ос. (2,1 %) ондатри, 479 ос. (16,8 %) нутрії, 73 ос. (9,9 %) єнотоподібного собаки. Окрім цього, відстріляли 5527 бродячих собак і 7309 бродячих котів.

Найбільший червонокнижний хижак Європи – ведмідь бурий – у Словаччині чуває себе добре, оскільки його чисельність за останні 20 років збільшилася у 2,4 раза: від 835 ос. у 1990 р до 2067 ос. у 2011 р. У сезон

2011/2012 рр. на законних підставах добуто 5 ос., 3 ос. застрелені внаслідок самооборони, 17 ос. загинуло, у тому числі 12 ос. на шляхах транспорту і 5 ос. з інших причин. Стосовно полювання на іншого великого хижака – вовка – тривають дискусії, попри яких у сезон 2011/2012 рр. добуто 138 ос., що становить 6,7 % його чисельності – 2065 ос. Окрім цього, виявлено 7 загиблих вовків. Чисельність вовка за останні 20 років збільшилася у 2,8 раза.

У мисливській статистиці Словаччини подаються також дані чисельності рідкісних, зникаючих та деяких інших видів диких звірів: лось – 3 ос., зубр – 26 ос., зокрема 13 у вільній природі, бобр – 1767 ос., горностай – 1502 ос., ласка – 6461, тхір степовий – 1344 ос., видра – 1153 ос., бабак гірський – 779 ос., рись – 1724 ос., кіт лісовий – 2963 ос. Чисельність останнього впродовж 20 років збільшилася у три рази [2].

Серед пернатої дичини найбільш популярним об'єктом полювання є фазан. Його розводять у вільній природі та спеціалізованих господарствах. Загальна площа 47 фазанаріїв становить 22336 га, 4,4 % від усієї площі мисливських угідь, придатних для його поширення. У спеціалізованих господарствах у 2011 р. випустили у природу 57519 ос. фазана, що становить 78,6 % від їх загального випуску по країні. У сезон 2011/2012 рр. добуто 77063 фазани, 47,3 % їх чисельності, 70,5 % від запланованого відстрілу і на 11631 ос. менше, ніж у попередньому сезоні. Більше половини фазанів – 53,4 % добуто у спеціалізованих господарствах. Для порівняння, у 1990 р. у Словаччині добуто 58572 фазанів, що в 1,3 раза менше, ніж за сезон 2011/2012 рр. Друге місце після фазана, за обсягами добування, посідає крижень. Його також розводять і випускають у природу. У сезон 2011/2012 рр. випущено 4619 ос., а добуто 10743 крижні, що на 7533 ос. менше, порівняно з попереднім сезоном. Чисельність куріпки сірої з року в рік зменшується, 1995-1997 рр. обліковано понад 30000 ос., а в сезон 2011/2012 рр. – тільки 9199 ос., добуто – 450 ос. Іще менше добуто оряків, всього 7 ос, за чисельності 3805 ос. Через малу чисельність (1260 ос.) на глушця, тетерука (814 ос.), дрофу (159 ос) і куріпку гірську (78 ос.) не полювали взагалі. Індик дикий у вільній природі Словаччини не розмножується, його вирощують у неволі та випускають у вільну природу. У сезон 2011/2012 рр. випущено 42 ос., а добуто 38 ос. З інших видів пернатої дичини добуто: 621 гуску, 26 слукв, 1558 припутнів, 2103 горлиці садові, 193 лиски, 6054 сорок, 2436 сойок, 1324 ворон сірих і 368 граків [2]. Назагал у мисливському сезоні 2011/2012 рр., у Словаччині добуто пересічно на одного мисливця 2,4 ос. оленеподібних, 1 ос. хутрових звірів та 2,4 ос. пернатої дичини.

Оленеподібні внаслідок значної чисельності шкодять сільськогосподарським культурам і лісовим насадженням. Загальна сума збитків у 2011 р. становила 1,1 млн євро, зокрема в сільському господарстві – 661,0 тис. євро, у лісовому – 451,8 тис. євро. Згідно з чинними нормативами, облік збитків у лісовому господарстві ведеться за ступенем ушкодження фотосинтетичного апарату (крони) деревних рослин: 26-60 % середнє, понад 61 % сильне.

Відчутних збитків завдають також ведмеді, які у 2011 р. вбили 9 корів і 143 вівці, зруйнували 100 вуликів і 60 біотехнічних споруд, пошкодили 144 плодів дерева. Унаслідок знищення 31 оленя, 26 козуль, 37 кабанів, ведме-

ді завдали значних збитків мисливському господарству. Крім цього, зареєстровано близько 40 випадків нападу ведмедів на людей. Загальна сума збитків, заподіяних ведмедами, сягнула у 2011 р. 100242 євро. Починаючи з 2008 р., у Словаччині обліковуються збитки, заподіяні вовками і рисями. Упродовж 2011 р. вовки зарізали 476 сільськогосподарських тварин, у тому числі 19 корів, 446 овець і 9 кіз, а також 1289 ос. мисливських тварин: 600 оленів вартістю 434415 євро, 343 сарни (29749 євро), 339 кабанів (36113 євро), 4 лані (1063 євро), 2 муфлони (432 євро). Загальна сума збитків, заподіяних вовками, становить 539416 євро. У цьому ж році рись вбила 4 ос. великої рогатої худоби, 19 овець і 2 кози, тобто заподіяла збитки на суму 5412 євро. З мисливських тварин – 833 сарни (91588 євро), 52 кабани (3915 євро), 51 оленя (21794 євро), 17 муфлонів (3652 євро) 11 ланей (2755 євро), 1 скельницю (5000 євро), 30 зайців (2490 євро) та 75 особин інших видів мисливських тварин на суму 7536 євро. Загальна сума збитків, заподіяних риссю, сягнула 144142 євро [2].

Мисливське господарство Словаччини зазнає значних збитків також унаслідок загибелі мисливських тварин на шляхах транспорту, де тільки за один 2011 р. загинуло: 3931 сарна (532072 євро), 604 олені (372540 євро), 390 кабанів (70312 євро), 120 ланей (36278 євро), 26 муфлонів (5884 євро), 12 ведмедів (29546 євро), 6 вовків (6810 євро), 1188 фазанів (19453), 2765 зайців (205546 євро), 1227 лисів, 123 борсуки, 13 куниць, 1 бобер, 5 видр, 4 єнотоподібних собаки і 31 особина інших мисливських тварин. Загальна сума збитків сягає 1,3-1,5 млн євро [2].

Користувачі мисливських угідь відшкодовують збитки шляхом грошової компенсації, продукцією мисливства або послугами, а збитки, заподіяні населенню дикими тваринами, що охороняються законом, відшкодовуються з місцевого і державного бюджетів. Не вирішеною залишається проблема відшкодування збитків, заподіяних мисливському господарству внаслідок загибелі мисливських тварин на шляхах транспорту.

Словацький досвід організації охорони, відтворення і раціонального використання мисливських та інших видів дикої фауни заслуговує на особливу увагу в Україні, де є сприятливі природні умови для значного підвищення ефективності ведення мисливського господарства і збереження різноманіття тваринного світу. В Україні, на основі прогресивного досвіду, узагальнення результатів досліджень, що проводяться в заповідниках, доцільно розробити основні положення науково обґрунтованої оцінки видового, кількісного та якісного розмаїття мисливської фауни, засади керування популяціями і заходи щодо їх охорони, раціонального використання і відтворення на засадах сталого соціально-економічного розвитку. Актуальним для України залишається також використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях; з метою організації наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування заходів щодо охорони тваринного світу; виховання громадян у дусі гуманного ставлення до тварин; пропаганди важливості охорони тваринного світу; стимулювання діяльності, спрямованої на охорону і збереження біорізноманіття, раціональне використання і відтворення фауни. Невдовзі буде розроблено і запроваджено у практику мисливського господарства України спеціальну загально-

державну геоінформаційну систему, яка б містила дані про користувачів, характеристику угідь і динаміку чисельності та добування мисливських тварин.

Література

1. Бондаренко В.Д. Лісомисливське господарство в контексті проблем лісознавства і лісівництва / В.Д. Бондаренко // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.11. – С. 168-175.
2. Bučko J. Poľovnícka štatistická ročenka Slovenskej republiky 2011 / J. Bučko, R. Cibula, E. Štefančíková, L. Zimová, K. Lehocák, M. Kyseľová, L. Frič // Národné lesnícke centrum. – Zvolen, 2012. – 168 s.
3. Turňa P. Les sa ozýva hlasami jeleňov / P. Turňa // Naše poľovníctvo. – 2013. – Vol. 9. – S. 14-15.

Делеган И.И., Делеган И.В. Особенности организации ведения охотничьего хозяйства в Словакии

Показаны особенности организации ведения охотничьего хозяйства в Словацкой Республике. Приведена общая характеристика охотничьих угодий, динамика численности и добычи охотничьих животных по видам, возрастной и половой структуре, указаны суммы убытков, причиненных охотничьими животными сельскому и лесному хозяйству, а также суммы убытков в охотничьем хозяйстве вследствие гибели животных на путях транспорта. Словацкий опыт организации охраны, воспроизводства и рационального использования охотничьих и других видов дикой фауны заслуживает особого внимания в Украине, где имеются благоприятные природные условия для повышения эффективности ведения охотничьего хозяйства и сохранения многообразия животного мира.

Ключевые слова: опыт организации ведения охотничьего хозяйства, численность и добыча охотничьих животных.

Delegan I.I., Delegan I.V. Some Peculiarities of Wildlife Management in Slovakia

Some peculiarities of wildlife management in the Slovak Republic are described. The general characteristics of the hunting grounds, population dynamics and bagging game animals by species, age and gender structure, referred to the amount of damages caused agriculture and forestry by hunting animals, as well as the amount of damages in a hunting farm caused by animal deaths on transport routes. Slovak experience of protection, restoration and sustainable use of game and other wildlife deserves special attention in Ukraine, where natural conditions are favourable for a significant increase in the efficiency of wildlife management and conservation of wildlife diversity.

Key words: experience, wildlife management, hunting, game animals.

УДК 504.73:582.711.11:001.76:635.9(477.46)

Аспір. Ю.А. Запливана¹ –
Уманський НУС України

ИНДИВИДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ВИДІВ І СОРТІВ РОДУ HEUCHERA L. У СИНІЛЬНОМУ ПЕРІОДІ В УМОВАХ КУЛЬТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Вивчено онтогенез в умовах Правобережного Лісостепу України, а саме на якому році настає синильний період у таких видових форм: роду *Heuchera* – *H. sanguinea* 'Cometa', *H. americana* 'Syok-fols', *H. cylindrica* 'Rangilinda', *H. cylindrica* Douglas., *H. americana* L., *H. micrantha* 'Palace Purple', *H. sanguinea* 'Greenfinch', *H. micrantha* 'Bresingham hybrids', *H. sanguinea* 'Leuchttrafer', *H. sanguinea* 'Karminnov-red', *H. cylindrica*

¹ Наук. керівник: проф. В.П. Шлапак, д-р с.-г. наук